

*Резнікова Н. В., к.е.н., доц., доцент кафедри
світового господарства і міжнародних економічних відносин,
Інститут міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ВПЛИВ СТРУКТУРНИХ ОБМЕЖЕНЬ НА РІВЕНЬ МІЖКРАЇНОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ

Пропонується аналіз впливу структурних обмежень на рівень міжкраїнової економічної залежності. Набуває теоретичного осмислення проблема підпорядкованості економічної структури країн, що розвиваються потребам країн центру.

Ключові слова: структурні обмеження, залежність, взаємозалежність, розвиток, виробництво.

Літ. 16.

*Резникова Н. В., к.э.н., доц., доцент кафедры мирового хозяйства
и международных экономических отношений, Институт международных
отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко*

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРНЫХ ОГРАНИЧЕНИЙ НА УРОВЕНЬ МЕЖСТРАНОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЗАВИСИМОСТИ

Предлагается анализ влияния структурных ограничений на уровень межстрановой экономической зависимости. Приобретает теоретического осмысления проблема подчиненности экономической структуры развивающихся стран потребностям стран центра.

Ключевые слова: структурные ограничения, зависимость, взаимозависимость, развитие, производство.

*Reznikova Natalia, Ph.D., Associate Professor,
Department of World Economy and International Economic Relations,
Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv*

THE INFLUENCE OF THE STRUCTURAL CONSTRAINTS ON THE LEVEL OF CROSS-COUNTRY ECONOMIC DEPENDENCE

The article offers an analysis of unit-level theories and system-level theories within the concepts of dependency. The paper provides theoretic comprehension of the problem of the developing countries' development subordination to the needs of the center states.

Keywords: dependence, development, underdevelopment, inequality, production.

Постановка проблеми. Структурна залежність є причиною недостатнього економічного розвитку й опосередковано це означає, що розвиток – автономний та самостійний матиме місце тільки за умови, що країни, що розвиваються, позбудуться або істотно зменшать стан залежності від розвинених країн з їхнім арсеналом впливу – розвинутими фінансовими центрами й міжнародними інституціями, що продукують правила гри на світовій арені – від торгівлі товарами й послугами до руху капіталу. Серед пояснень причин економічної залежності – як сама природа економічної взаємодії, так і в більш загальному вимірі – глобалізація, що пронизує всі сфери міжкраїнового діалогу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість економістів основного напрямку (С.Амін [1], А. Амсен [2], Дж. Аррігі, Б. Сілвер, Б. Брюер [3]) шукають причини слабкого економічного розвитку країн, що розвиваються, у внутрішніх умовах або внутрішній залежності. В свою чергу, депендисти (Ф. Кордозу [4], Т. Дос. Сантос [5], С. Фуртадо [6]) знаходять витoki слабкого економічного розвитку у зовнішній залежності країн від капіталістич-

них країн у зовнішній торгівлі, зовнішньому припливі капіталу та подібних причинах. Водночас, зустрічаються поодинокі виключення. Так, наприклад, вчена С. Боденхаймер [7] хоча б намагається пов'язати зовнішню залежність з внутрішньою залежністю та поєднати їх зі зростанням капіталізму. Х.-М. Соуто [8], дотримуючись поглядів Р. Пребіша [9], виокремлював визначальний вплив політичних драйверів на подолання або консервування структурної залежності країни.

А.-О. Хіршман [10] вважав, що відсутність різноманіття торгових партнерів і висока частка міжнародної торгівлі по відношенню до загальної вартості виробництва держави посилюють проблему взаємозалежності. Д. Болдвін [11], у свою чергу, був переконаний, що економічна взаємозалежність виникає, коли взаємні витрати і вигоди від економічних зв'язків в міждержавних відносинах є вищими за альтернативні.

Р.-Н. Купер [12] аргументовано стверджує, що державні взаємозв'язки обов'язково супроводжуються взаємними витратами, а тому в своїх працях намагається оцінити ступінь вразливості країн у випадку розриву наявних міжнародних економічних відносин. Підхід К. Барб'єрі [13], у свою чергу, передбачав розгляд економічної взаємозалежності як функції взаємодії між торговою значимістю та симетрією між двома державами, що дещо пізніше розвили в своїх працях автори Дж. Оніл і Б. Рассет [14]. Утім, попри увагу вчених до окресленої проблематики, бракує досліджень, орієнтованих на виявлення структурних обмежувачів економічного розвитку країн, а, отже, чинників консервування стану залежності як певної історичної даності, в якій опинились держави з табору країн, що розвиваються. Саме це і **являє собою важливе наукове завдання**.

Виклад основного матеріалу. Розгляд вимірів економічної залежності на пряму пов'язаний зі структурою економік країн, що вступають у відносини обміну. Перший пов'язаний з часом. Одна й та сама країна може мати різний ступінь залежності (домінування) у різний час, оскільки економічна структура країни з часом змінюється. Саме це й визначає часовий вимір залежності (домінування). Другий вимір розвитку пов'язаний з рівнем економічного розвитку країни.

Це означає, що економічна залежність для країн, що розвиваються, відрізняється від залежності, притаманної розвинутих країнам, оскільки, принаймні, ці країни перебувають на різних стадіях економічного розвитку. Тож маємо важливий висновок: стан та характерні риси економічної залежності модифікуються відносно до етапу економічного розвитку, на якому перебуває країна.

Економічна вразливість означає, що зовнішньоекономічні операції країни є дуже важливими і на неї можуть вплинути випадкові або навмисні заходи, вжиті в інших країнах; але економічна вразливість також означає, що економічна структура вразливої країни є достатньо диверсифікованою і гнучкою, щоб мінімізувати шкоду, нанесену заходами в інших країнах. Це, в свою чергу, означає, що вразлива країна може вжити заходів у відповідь і більш-менш легко знайти внутрішні і зовнішні замітники.

Економічна ж залежність означає, що економіка залежної країни є настільки відкритою і вузькоспеціалізованою, що залежна країна не має змоги перемістити ресурси для створення заміників, коли виникне така потреба, та вжити певних заходів у відповідь на випадкові або навмисні заходи, вжиті в інших країнах, що наносять шкоду залежній країні. Залежність виступає функцією внутрішніх і зовнішніх умов у певній країні або групі країн. Вияв залежності, що пов'язаний з внутрішніми умовами країни, можна назвати внутрішньою залежністю. Внутрішня залежність виникає внаслідок сукупності внутрішніх факторів, що заважають країні розвиватись. Залежність, що пов'язана із зовнішніми умовами, – це зовнішня залежність. Вона містить сукупність зовнішніх чинників, що не дозволяють країні розвиватись. Таким чином, загальна залежність вбирає внутрішню і зовнішню залежність та зв'язки між цими проявами залежності.

Поняття залежності у тому значенні, в якому його вживають латиноамериканські автори, відповідає поняттю зовнішньої залежності. Основна думка авторів зводиться до твердження,

що колоніалізм і капіталізм сприяли створенню вузькоспеціалізованої структури виробництва в країнах Латинської Америки та в інших країнах, що розвиваються, а тому нетто-ефект кожної з цих країн щодо капіталістичних країн, особливо США, є помітно меншим за нуль.

У своїй праці «Природна влада і структура зовнішньої торгівлі» А.-О. Хіршман розмірковує, в який спосіб торгіві відносини можуть пояснюватися поняттям влади і впливу. Він був зацікавлений у вивченні торгівлі як інструмента державної влади або так званої «влади примусу, яку одна нація може застосувати щодо інших народів» [10]. Тому його основним завданням було показати як і чому примус може вийти за межі торговельних відносин. Він стверджує: «якщо А хоче збільшити свою владу над В, С, D і т. д., він повинен створити ситуацію, у якій ці країни будуть робити все, щоб зберегти їх зовнішню торгівлю з А». При визначенні необхідних економічних умов для створення цієї ситуації впливовості країни А.-О. Хіршман зосереджує увагу на багатонаціональній точці зору, що має важливе значення для концепції взаємозалежності: «така ситуація виникає тоді, коли для цих країн дуже важко і обтяжливо повністю відмовитися від їхньої торгівлі з країною А або замінити країну А іншою країною як джерело пропозиції» [10].

Схоже, що концептуальний прогрес до початку 1980-х років був втрачений у гонитві за кількісним оцінюванням. Наприклад, під час огляду наукових праць щодо концепції економічної взаємозалежності Д. Болдуїн [11] виступає за ширше використання роботи А.-О. Хіршмана [10] та визначає цю концепцію як взаємні можливі витрати. Можливі витрати – це те, з чим зіткнеться кожна держава у разі припинення зовнішніх економічних відносин. Ці витрати є взаємними, оскільки це те, що відокремлює залежність і взаємозалежність. Як такі ці витрати є функцією економічних відносин між двома економічними державами і можливими альтернативами цих економічних відносин. Саме ця друга частина головоломки втратила своє відображення у сучасних дослідженнях.

Концептуалізація взаємозалежності Р. Кеохана і Дж. Ная є розширенням теорії А.-О. Хіршмана [10], а дослідження вразливості зберігається і розглядається як стандартне визначення економічної взаємозалежності у цій галузі. Учені Р. Кеохан і Дж. Най [15] започаткували те, що на сьогодні переросло у найвпливовіше концептуальне обговорення взаємозалежності. Вони стверджують: якщо залежність указує на чутливість до зовнішніх сил, які значно впливають на поведінку держави і автономії, то взаємозалежність є загальним зв'язком між двома державами. Р. Кеохан і Дж. Най [15] визначили взаємозалежність як таку, що характеризується взаємними ефектами між країнами; там, де є взаємні – хоча і не обов'язково симетричні – вартісні наслідки операції, є і взаємозалежність.

Взаємозалежність передбачає як витрати, так і вигоди. Вигоди повинні мати місце з огляду на те, що вони є стимулами для держави рухатися у напрямку до взаємозалежності. Витрати виникають, оскільки між державами встановлюються певні зв'язки, а ці витрати безпосередньо пов'язані з актом порушення цих зв'язків. Взаємозалежність відрізняється від взаємопов'язаності, тому що передбачає взаємну залежність між державами. Взаємозалежність може виникнути із взаємопов'язаності, якщо держави стають залежними від цих операцій. Коли це відбувається, то зміни в структурі або у наявності цих операцій можуть спричинити втрати, принаймні, однієї з держав-учасниць.

Р. Кеохан і Дж. Най [15] розглядають взаємозалежність з точки зору двох визначальних характеристик: чутливості і вразливості. Чутливість належить до безпосередніх і початкових витрат, які може накладати інша держава шляхом зміни взаємозалежних відносин. Чутливість пов'язана з гостротою втрат, що виникають унаслідок певних несподіваних змін. Уразливість в інтерпретації Р. Кеохана і Дж. Ная, з іншого боку, визначається здатністю держави до відшкодування і відновлення після втрат у результаті зміни політики іншої держави [15]. Отже, якщо на державі швидко і значною мірою відображається зростання цін на нафту, яке визначає торговий партнер, то ця держава вважається чутливою до таких змін. Однак, якщо вона здатна швидко компенсувати втрати від підвищення цін або знайти альтернативні джерела енергії та альтернативні джерела нафти, то тоді ця держава вважається невразливою до

таких економічних маніпуляцій. Але якщо економіка країни буде паралізована внаслідок зростання цін на нафту і виявиться неспроможною змінити свою поведінку на міжнародному ринку, щоб певним чином компенсувати витрати, то така держава буде вважатися і чутливою, і вразливою щодо держави-постачальника нафти.

Р. Купер знову заявляє про концептуальні відмінності між чутливістю і вразливістю та розглядає ці поняття як два конкуруючі визначення окремої форми взаємозалежності [12]. Взаємозалежність, що пов'язана з вразливістю, стосується витрат держави (у випадку втрати економічних зв'язків) на те, щоб обійтися без торгових операцій з уже колишнім торговим партнером. Ці витрати належать до витрат держави, які країна зазнає після того, як вона, у міру своїх можливостей, пристосувалася до нової ситуації.

Взаємозалежність, що пов'язана з чутливістю, з іншого боку, належить до короткотермінових коригувань витрат держави, які вона змушена запровадити на зовнішньополітичні заходи: «відповідно до умов нормальної економічної діяльності». Отже, взаємозалежність, що пов'язана з чутливістю, містить витрати, пов'язані з підтриманням економічних відносин з іншою країною, тоді як взаємозалежність, що пов'язана з вразливістю, належить до витрат, які необхідні для розірвання таких відносин.

Р. Кеохан і Дж. Най, безсумнівно, зробили дуже важливий внесок, але все ж залишається ще питання проявів ефектів цих витрат [15]. Концептуальні обговорення стимулювали розгляд змінних, які були відтворені у ході емпіричних досліджень. К. Барб'єрі зазначає, що поняття вразливості досить неоднозначне, а тому треба розглядати інші підходи [13]. Автор розкладає поняття взаємозалежності на дві категорії, однак чутливість і вразливість розглядає у межах однієї категорії – значимості.

Поняття значимості стосується важливості торговельних відносин щодо інших торговельних відносин. Значимість торгівлі для однієї країни у двосторонніх торгових відносинах не обов'язково повинна бути такою, як і для її торгового партнера. Наприклад, у випадку торгових відносин Канади зі Сполученими Штатами Америки значення цих відносин значно більше саме для Канади, ніж для Сполучених Штатів. Замість того, щоб робити висновки на основі якісної різниці між поняттями чутливості та вразливості (а їх розмежувати досить складно), варто розглядати значимість як один із аспектів взаємозалежності, що класифікується як певна безперервна концепція. Нижні рівні значимості подібні до поняття чутливості, а більш високі рівні схожі на вразливість.

Інший ключовий аспект, на який звертає увагу К. Барб'єрі при трактуванні поняття взаємозалежності, – це симетрія у залежності між державами [13]. Зазначається, що значимість економічних відносин може варіюватися в діаді, а симетрія позначає відносну рівнозначність економічної взаємозалежності. Ідеальна симетрія може існувати, коли, наприклад, обидві держави однаково залежать одна від одної. Ідеальна асиметрія виникає тоді, коли одна держава повністю залежить від свого торгового партнера, але цей партнер майже не залежить від першої країни.

Утім, з огляду на те, що залежність кожної держави є функцією суми обсягів експорту і імпорту між ними і якщо ця сума не дорівнює нулю для однієї держави в діаді, то сума також відмінна від нуля і для іншої держави. Тому випадок, коли одна держава є абсолютно незалежною від іншої держави, можливий лише за умови, що й інша держава є також повністю незалежною. Р. Кеохан і Дж. Най [15] також розглядали поняття симетрії, стверджуючи, що симетрія є асиметрією в економічній взаємозалежності, що може бути джерелом економічної сили для менш залежної держави. Однак, вони набагато менш категоричні у своєму визначенні поняття.

Аналізуючи процес формування світової економіки, що вбирає в себе так звані «національні господарства», світовий ринок товарів, капіталів і навіть робочої сили, ми бачимо, що відносини на цьому ринку є нерівними і складними – нерівними, бо розвиток певних складових системи здійснюється за рахунок інших складових. Для залежних країн ці відносини означають експорт прибутків і відсоткових платежів, що сприяє виведенню частини надлиш-

ку, створеного всередині країни і втраті контролю за виробничими ресурсами. Щоб залежна країна дозволила такі невігідні відносини, їй необхідно створити значний надлишок, але не завдяки розробці високих технологій, а завдяки надзвичайній експлуатації робочої сили. Як наслідок, країна обмежує розвиток власного внутрішнього ринку, технічні й культурні можливості, а також соціальне становище громадян. Учені Р. Кеохан і Дж. Най [15] називають це складним розвитком, оскільки він є поєднанням усіх диспропорцій і перетіканням ресурсів з найнерозвиненіших і залежних секторів до найрозвиненіших і домінуючих, що пояснює нерівність, поглиблює її та перетворює у необхідний структурний елемент світової економіки.

Історичний аналіз дозволяє виділити три типи структурної залежності: колоніальну, фінансово-промислову та нео-залежність за участю ТНК. Звертає на себе увагу також той факт, що кожна з наведених форм залежності відповідає ситуації, що обумовлює не лише міжнародні відносини цих країн, але й їхню внутрішню структуру, що описує спеціалізацію виробництва, форми накопичення капіталу, тип відтворення економіки, а також їхню соціальну і політичну структури.

Так, за формою колоніальної та фінансово-промислової залежності відбувалась орієнтація на виробництво експортних товарів (золото, срібло, тропічна продукція в епоху колоніалізму; сировинні товари і сільськогосподарська продукція в епоху фінансово-промислової залежності). Таким чином, виробництво визначалось попитом у державі-гегемоні. Структура виробництва країни характеризувалася закріпленою спеціалізацією і монокультурністю у цілих регіонах (зокрема, у Карибському басейні, північно-східній Бразилії тощо). Поряд з експортоорієнтованими галузями розвивалися доповнюючі виробництва (зокрема, тваринництво й деякі обробні галузі промисловості), що залежали від галузі, орієнтованої на експорт, якій вони продавали свою продукцію. Розвивалося також натуральне господарство, що забезпечувало експортоорієнтовані галузі робочою силою за сприятливої міжнародної кон'юнктури і куди переміщувався надлишок робочої сили під час несприятливої кон'юнктури на міжнародних ринках.

За цих умов розвиток існуючого внутрішнього ринку був обмежений чотирма факторами, серед яких виокремлюємо з посиланням на А. Е.Карама, такі [16]:

1) більшу частину національного доходу становили надходження від експорту, які використовувались для купівлі сировинних ресурсів для галузей, орієнтованих на експорт (наприклад, рабів) або предметів розкоші для власників плантацій і шахт та деяких заможних працівників;

2) робоча сила була об'єктом жорстокої експлуатації, що зменшувало можливості споживання;

3) частина споживання цих працівників створювалася за рахунок натуральних господарств, що забезпечувало додатковий дохід і було джерелом заробітку у період депресії;

4) четвертий фактор притаманний країнам, де земельні і природні ресурси перебувають у власності іноземців (у випадку анклавної економіки): значна частина накопиченого надлишку повертається за кордон у формі прибутку, що обмежує не лише внутрішнє споживання, але й можливості реінвестування. В анклавній економіці відносини між іноземними компаніями і країною-гегемоном характеризувались ще більшою експлуатацією та тим, що всі закупівлі анклав здійснював лише за кордоном.

Нова форма залежності перебуває у процесі становлення й обумовлена потребами міжнародного ринку товарів і капіталів. Можливість нового інвестування залежить від наявності фінансових ресурсів в іноземній валюті для купівлі обладнання і вторинної сировини, що не виробляється усередині країни. На такі закупівлі, в свою чергу, встановлюються два типи обмежень:

1) обмеженість ресурсів, що створює експортоорієнтований сектор (відображається у платіжному балансі, що включає не лише торгівлі відносини, але й відносини щодо торгівлі послугами);

2) обмеження через монополію на патенти, яке означає, що фірми-монополісти віддають перевагу переміщенню обладнання у формі капіталу, а не у формі товарів.

Аналіз таких відносин залежності дозволяє з'ясувати, які головні структурні обмеження впливають на розвиток цих країн. Цілком прогнозовано, що розвиток промисловості залежить від валютної виручки експортоорієнтованих галузей, яка йде на закупівлю ресурсів для виробництва. Перший наслідок такої залежності полягає у виникненні потреби захищати традиційно експортоорієнтовані галузі. Це обмежує розвиток внутрішнього ринку, оскільки консервує неефективні відносини й означає, з точки зору політики, утримання влади у руках олігархів. Важливо зазначити, що промисловий розвиток цих залежних країн чутливий до ситуації в експортних галузях. У свою чергу, промисловий розвиток обумовлений значною мірою коливаннями платіжного балансу, що призводить до дефіциту внаслідок самих відносин залежності.

Висновки. Система виробництва у країнах, що розвиваються, визначається відповідними міждержавними відносинами.

По-перше, потреба захистити експортну структуру, орієнтовану на сільське господарство і видобувну промисловість, створювала зв'язок між розвиненішими галузями економіки, що вилучають надлишок з менш розвинених галузей, а також між внутрішніми метрополіями і внутрішніми залежними колоніями. Нерівний і складний характер капіталістичного розвитку на міжнародному рівні відтворено усередині країни у крайній формі.

По-друге, виробнича і технологічна структура більше відповідала інтересам транснаціональних корпорацій, ніж потребам внутрішнього розвитку (що відповідає не лише загальним інтересам громадян, але й інтересам внутрішнього капіталістичного розвитку).

По-третє, однакова технологічна й економічно-фінансова концентрація, притаманна країнам-гегемонам, переносилась без істотних змін до абсолютно різних країн, що створювало надзвичайно диспропорційні виробничі структури, високу концентрацію прибутків, недостатнє використання встановлених потужностей, значну експлуатацію існуючих ринків, зосереджених у великих містах тощо.

Накопичення капіталу за таких умов мало свої особливості. По-перше, це значна різниця між внутрішньою заробітною платою (у контексті місцевого ринку дешевої робочої сили) і вартістю капіталомістких технологій. Як наслідок, з боку відносної доданої вартості виникає ще більша експлуатація робочої сили. Така експлуатація посилюється через високі ціни на промислові товари, викликані протекціонізмом, звільнення і субсидії національних урядів, а також «допомогу» країн-гегемонів. Більше того, оскільки таке накопичення обов'язково пов'язане з міжнародною економікою, воно обумовлено нерівним і складним характером міжнародних капіталістичних економічних відносин, контролем розвинутих країн за технологіями і фінансами, реаліями платіжного балансу, економічною політикою держави тощо.

У зв'язку з цим можна зрозуміти обмеження, які накладає така система виробництва на зростання внутрішніх ринків країн. Збереження традиційних відносин у сільській місцевості є серйозним обмеженням для розміру ринку, оскільки індустріалізація не обіцяє сприятливих перспектив. Виробнича структура, створена внаслідок залежної індустріалізації, обмежує зростання внутрішнього ринку. По-перше, вона змушує робочу силу вступати в експлуатаційні відносини, що обмежує купівельну спроможність. По-друге, впроваджуючи капіталомісткі технології, вона створює дуже мало робочих місць порівняно зі зростанням населення та обмежує створення нових джерел прибутку. Ці два обмеження впливають на зростання ринку споживчих товарів. По-третє, переведення прибутків за кордон вилучає частину економічного надлишку, створеного в країні.

В усіх випадках обмеження стосуються можливостей створення основних галузей, які забезпечуватимуть ринок капітальними товарами. Утім, такі галузі з'явилися б, якби створений у країні надлишок не переводився за кордон. З цього аналізу ми робимо висновок, що відсталість країн є наслідком не недостатньої інтеграції з розвинутими країнами, а, навпаки, прие-

днання до міжнародної системи та її законів розвитку консервує технологічну та фінансову асиметрію між ними.

Література

1. Amin S. Economic Globalism and Political Universalism: Conflicting Issues? [Electronic resource] / S. Amin. – Mode of access: <http://jwsr.ucr.edu/archive/vol6/number3/pdf/jwsr-v6n3-amin.pdf>.
2. Amsden A. Good-bye dependency theory, hello dependency theory [Electronic resource] / A. Amsden. – Mode of access: <http://sites.jmu.edu/benbrewer/files/2011/01/SCID-Amsden.pdf>
3. Arrighi G. Industrial convergence, globalization, and the persistence of the north–south divide [Electronic resource] / G. Arrighi, B. Silver, B. Brewer. – Mode of access: <http://www.oppapers.com>.
4. Cardoso F. H. The Consumption of Dependency Theory in the U.S. [Electronic resource] / F.H. Cardoso. – Mode of access: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2502466?uid=3739232&uid=2&uid=4&sid=21101722483463>.
5. Dos Santos T. The Structure of Dependence [Electronic resource] / T. Dos Santos. – Mode of access: http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic925740.files/Week%20/Dos%20Santos_Structure.pdf.
6. Furtado C. The Concept of External Dependence in the Study of Underdevelopment [Electronic resource] / C. Furtado. – Mode of access: <http://www.hetwebsite.org/het/schools/develop.htm>
7. Bodenheimer S. Dependency and Imperialism: The Roots of Latin American Underdevelopment [Electronic resource] / S. Bodenheimer. – Mode of access: <http://pas.sagepub.com/content/1/3/327.full.pdf+html>
8. Couto J.M. O pensamento desenvolvimentista de Raul Prebisch / J.M. Couto. – Mode of access: <http://www.scielo.br/pdf/ecos/v16n1/a03v16n1.pdf>
9. Пребиш Р. Периферийный капитализм: есть ли ему альтернатива? / Рауль Пребиш. – М.: ИЛА, 1992. – 337 с.
10. Hirschman A. O. National Power and the Structure of Foreign Trade [Electronic resource] / A.O. Hirschman. – Mode of access: <http://www.olivialau.org/ir/archive/hir1.pdf>.
11. Baldwin D. Interdependence and Power: A Conceptual Analysis [Electronic resource] / D. Baldwin. – Mode of access: [http://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20\(1980\)%20Interdependence%20and%20Power%20-%20A%20Conceptual%20Analysis.pdf](http://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20(1980)%20Interdependence%20and%20Power%20-%20A%20Conceptual%20Analysis.pdf).
12. Cooper R. Economic Interdependence and Coordination of Economic Policies [Electronic resource] / R. Cooper, P.B. Kenen, R.W. Jones. – Mode of access: <http://econpapers.repec.org/bookchap/eeeintchp/2-23.htm>.
13. Barbieri K. Sleeping with the Enemy: The Impact of War on Trade [Electronic resource] / K. Barbieri, J. Levy. – Mode of access: <http://jpr.sagepub.com/content/36/4/463.refs>.
14. Oneal J. The Classic Liberals Were Right: Democracy, Interdependence, and Conflict 1950-1985 [Electronic resource] / J. Oneal, B. Russett. – Mode of access: www.jstor.org/discover/10.2307/3013934?uid=3739232&uid=2&uid=4&sid=21101756616663.
15. Keohane R. Power and Interdependence [Electronic resource] / R. J. Keohane, J.-S. Nye. – Mode of access: <http://www.inct-ineu.org.br/homolog/filipe/01-powernye.pdf>.
16. Karam A.-E. The meaning of dependence [Electronic resource] / A.-E. Karam. – Mode of access: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1746-1049.1976.tb00978.x/pdf>

Стаття надійшла до друку 08. 04. 2013 р.